
UDC 37.014.3:373.3:376-056.36
DOI 10.35433/pedagogy.4(119).2024.11

FEATURES OF ORGANIZING INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL IN THE CONDITIONS OF NUS

I. M. Savchuk*, S. L. Yatsenko**

The article provides a theoretical analysis of the problem of organizing inclusive education for children with special educational needs (SEN) who study in primary school in the conditions of the New Ukrainian School (NUS).

The basic laws that ensure the inclusion of children SEN in the educational process in the conditions of a general secondary education institution, considering their characteristics and individual needs, are analyzed.

It is noted that one of the obstacles to the full inclusion of a child in the educational process is the insufficient level of development of the necessary competencies of primary education teachers in the field of inclusion, namely: incomplete, unsystematized ideas about the peculiarities of the psychophysical development of children with special educational needs; insufficient mastery of psychological methods and techniques of pedagogical communication with such children; lack of formed skills and abilities in selecting methods and techniques of working with children with special educational needs; imperfection of the tools that ensure the effectiveness of inclusive education; knowledge about ensuring the comfort and adaptation of the child to school.

The main stages of organizing an inclusive educational environment in a general secondary education institution are identified. They includes four stages: motivation (the child's desire to study in a specific general secondary education institution), organization (actions of the head of the general secondary education institution), psychological and pedagogical support (creation of a team of psychological and pedagogical support) and implementation (creation of an inclusive educational environment, selection of methods and techniques for implementing inclusive education).

The information presented in the article will help in the process of designing a high-quality and comfortable educational process for children with special educational needs in primary school in the conditions of the NUS.

Keywords: *primary school age, children with special educational needs, inclusive resource center, inclusive education, inclusive learning, inclusive class.*

---

* Postgraduate Student
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
mazutkin1982@gmail.com
ORCID: 0009-0003-5346-3885

** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko state University)
sl.yatsenko.gdu@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9646-8841

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ

І. М. Савчук, С. А. Яценко

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у початковій школі в умовах нової української школи.

Проаналізовано базові закони, що забезпечують включення дітей з ООП в освітній процес в умовах закладу загальної середньої освіти з урахуванням їх особливостей та індивідуальних потреб.

Зазначено, що однією з перешкод для повноцінного включення дитини в освітній процес є недостатній рівень розвитку потрібних компетентностей учителів початкової освіти в галузі інклюзії, а саме: неповні, несистематизовані уявлення про особливості психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; недостатнє володіння психологічними методами та прийомами педагогічної комунікації з такими дітьми; відсутність сформованих умінь і навичок підбору методів та прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; недосконалість інструментарію, що забезпечує ефективність інклюзивного навчання; знань щодо забезпечення комфорту та адаптації дитини до школи.

Виокремлено основні етапи організації інклюзивного освітнього середовища в умовах закладу загальної середньої освіти, що включає чотири етапи: мотивація (бажання дитини навчатись у конкретному закладі загальної середньої освіти), організація (дії керівника закладу загальної середньої освіти), психолого-педагогічне забезпечення (створення команди психолого-педагогічного супроводу) та реалізація (створення інклюзивного освітнього середовища, підбір методів та прийомів реалізації інклюзивного навчання).

Викладене у статті допоможе у процесі побудови якісного та комфортного освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у початковій школі в умовах НУШ.

Ключові слова: молодший шкільний вік, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивно-ресурсний центр, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивний клас.

Introduction of the issue. In the process of development of modern Ukrainian society, considerable attention is paid to the humanization of the education system and the definition of new guidelines that include the needs and capabilities of the individual, considering their characteristics. Modern pedagogical theory and practice prioritize the orientation to the child's personality, their interests, needs, natural potential, unique subjective experience and individual characteristics. In this context, the need to ensure equal opportunities for children with special educational needs (SEN), the number of which is constantly growing, is of particular importance, which is due to: heredity; the state of ecology (presence/absence of pollution), which affects the fetus during pregnancy or leads to general intoxication of the mother's body during pregnancy; the progress of the growth of chronic forms of pathology and diseases of allergic origin; an increase in the frequency of complications of viral and parasitic diseases (diphtheria, polio,

Постановка проблеми. У процесі розвитку сучасного українського суспільства значна увага приділяється гуманізації системи освіти та визначенню нових орієнтирів, які включають потреби та можливості особистості з урахуванням її особливостей. Сучасна педагогічна теорія та практика пріоритетним завданням визначає орієнтацію на особистість дитини, її інтереси, потреби, природний потенціал, унікальний суб'єктний досвід та індивідуальні особливості. У цьому контексті особливої значущості набуває необхідність забезпечення рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами, кількість яких постійно зростає, що зумовлюється: спадковістю; станом екології (забруднення), що впливає на плід під час вагітності або призводить до загальної інтоксикації організму матері в період вагітності; прогресу зростання хронічних форм патології та хвороб алергічного походження; збільшення частоти ускладнень вірусних і паразитарних захворювань (дифтерії,

tuberculosis, etc.); negative factors that create a background for the development of deafness, blindness, problems with the musculoskeletal system; poor nutrition, which leads to vitamin deficiency and harms the development and healthy growth of the body; war, which cripples children both mentally and physically, forces them to flee their homes in search of protection. These categories of children need special support, understanding, and assistance in all areas of life.

There is a need to organize accessible education for such children in a special inclusive educational environment of primary, secondary, and higher education, which will ensure continuity and create equal opportunities for self-realization for all subjects of the educational process.

Building a high-quality educational process requires the development of new standards, support programs, the selection of effective methods and means, and effective educational strategies.

Current state of the issue. Scientists have been working on a wide range of problems of children with SEN in educational institutions. In particular, researchers such as N. Panhelova [14], Zh. Kozina study the features of the physical sphere of children with special educational needs [8]; L. Ren studies the emotional-volitional sphere of children with SEN [13]. N. Vasylenko investigates possibilities of reforming the system of modern educational institutions and conducts analysis of the main aspects of socio-pedagogical work with children with special needs in the conditions of educational inclusion [1]. Important for our study is the scientific work of I. Shulha, who deals with the problems of socio-psychological support of students. The scientist considers the goal of socio-pedagogical work in an educational institution in the conditions of educational inclusion to be the creation of situations in which students with SEN acquire knowledge and skills to successfully solve their own problems. To do this, they use their own resources and those of their social environment, which has a positive impact on the process of their education, upbringing, and development [15].

поліомієліту, туберкульозу тощо); негативні фактори, що створюють фон для розвитку глухоти, сліпоти, проблем з опорно-руховим апаратом; неякісне харчування, що призводить до дефіциту вітамінів та шкодить розвитку та здоровому росту організму; війна, що калічить дітей як психічно, так і фізично, змушує їх тікати з рідного дому в пошуках захисту. Ці категорії дітей потребують особливої підтримки, розуміння, допомоги в усіх сферах життя.

Виникає необхідність організації доступного навчання таких дітей в особливому інклюзивному освітньому середовищі початкової, середньої та вищої освіти, що забезпечить неперервність та створення рівних можливостей для самореалізації всіх суб'єктів освітнього процесу.

Побудова якісного освітнього процесу вимагає розробки нових стандартів, програм забезпечення, здійснення підбору ефективних методів та засобів, ефективних освітніх стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Науковці працюють над широким спектром проблем дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти. Зокрема, такі дослідники, як Н. Пангелова [14], Ж. Козіна досліджують особливості фізичної сфери дітей з особливими освітніми потребами [8]; Л. Рень вивчає емоційно-вольову сферу дітей з особливими освітніми потребами [13]. Н. Василенко – можливості реформування системи сучасних закладів освіти та аналіз основних аспектів соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзії [1].

Важливим для нашого дослідження є науковий доробок І. Шульги, яка займається проблемами соціально-психологічного супроводу учнів. Метою соціально-педагогічної роботи в закладі освіти в умовах інклюзії науковець вважає створення ситуацій, в яких учні з особливими освітніми потребами здобувають знання та вміння щодо успішного вирішення власних проблеми. Для цього вони використовують ресурси власні та соціального оточення, що

We join the scientific reasoning of A. Kolupaeva, who conducts a scientific search for methods and techniques for involving people with disabilities in the educational space; she also analyzes the problems of developing inclusive education in Western Europe and North America and develops an experimental model of inclusive education in Ukraine [9].

Aim of the research is to characterize the features of organizing inclusive education for children with special educational needs in primary school, highlighting the main stages of establishing an inclusive educational environment and their projection on the process of overcoming the main difficulties of normotypical children and children with SEN.

Results and discussion. The complexity and importance of the above-mentioned problem is stated in the Salamanca Declaration on Principles, Policy and Practice in the Field of Education for Persons with Special Needs and the Framework for Action (1994), which documented the importance of implementing an educational reform (New Ukrainian School) to build a "School for All", which aims at providing the educational services for all without restrictions and discrimination. The Law of Ukraine "On Education" (clause 20 of part one of article 1) introduced the concept of "children with special educational needs" who are identified as "persons who need additional permanent or temporary support in the educational process in order to ensure the right to education" [4]. Also, Article 3 of the Law of Ukraine "On Education" stipulates that equal conditions for access to education are created in Ukraine and no one may be restricted in the right to education, which is guaranteed regardless of age, gender, race, health status, disability, etc. The state also protects persons with special educational needs, Thus, Article 3 of the Law of Ukraine "On Education" emphasizes that our state creates conditions for obtaining education by persons with special educational needs, taking into account individual needs, capabilities, abilities and interests, and also ensures the identification and

позитивно впливає на процес їхнього навчання, виховання, розвитку [15].

Долучаємося до наукових міркувань А. Колупаєвої, яка здійснює науковий пошук методів та прийомів залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я в освітній простір; аналізує проблеми становлення інклюзивної освіти в країнах Західної Європи та Північної Америки; розробляє експериментальну модель інклюзивної освіти в Україні [9].

Мета статті: охарактеризувати особливості організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі з виокремленням основних етапів організації інклюзивного освітнього середовища та їх проєкцією на процес подолання основних труднощів дітей нормотипових та з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Про складність і важливість проблеми зазначено у Саламанській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими потребами та Рамки Дій (1994 р.), де задокументовано важливість проведення освітньої реформи (Нова Українська Школа) задля побудови "Школи для всіх", що передбачає надання освітніх послуг для всіх без обмежень та дискримінацій. У Законі України "Про освіту" (пункт 20 частини першої статті 1) з'явилось поняття «діти з особливими освітніми потребами – це особи, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту [4]. Також у статті 3 Закону України "Про освіту" прописано, що в Україні створюються рівні умови доступу до освіти і ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності та ін. Також держава захищає осіб з особливими освітніми потребами, у Статті 3 Закону України "Про освіту" наголошується на тому, що наша держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також

elimination of factors that impede the realization of rights and satisfaction of the needs of such persons in the field of education in preschool, general, vocational (vocational and technical), professional pre-higher and higher education institutions.

The need to implement these points of the Law of Ukraine contributed to the emergence of inclusive education as a system of educational services, which is based on the principle of ensuring the fundamental right of children to education and the right to obtain it at the place of residence, which provides for the education of a child with special educational needs in the conditions of an educational institution.

Modern reform of the education system is determined by social challenges in building a high-quality educational process, considering its inclusive component. This is about the transformation of the educational process (its main components, such as teaching and learning) in the direction of creating favorable psychological and pedagogical conditions for the formation of competencies of a primary school student, which is based on the fundamental conceptual idea of Jan Amos Comenius "learning should be easy and enjoyable" [11].

Special requirements in this context are imposed on primary school teachers, who were the first to begin implementing the ideas of the NUS.

It should be noted that one of the barriers to the full participation of a child in the educational process is the insufficient level of development of primary education teachers' competencies in the field of inclusion, namely:

- incomplete, unsystematic ideas about the peculiarities of the psychophysical development of children with special needs;
- insufficient mastery of methods and techniques of pedagogical communication with such children;
- lack of developed skills and abilities in selecting methods and techniques of working with children with SEN;

забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти в дошкільних, закладах загальної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Неохідність виконання цих пунктів Закону України сприяло для появи інклюзивної освіти, як системи освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти.

Сучасне реформування системи освіти детермінується суспільними викликами щодо побудови якісного освітнього процесу з урахуванням його інклюзивної складової. Йдеться про трансформацію навчального процесу (його основних складових – викладання та учіння) у напрямі створення сприятливих психолого-педагогічних умов формування компетентностей учня початкової школи, що ґрунтується на основоположній концептуальній ідеї Яна Амоса Коменського «навчання має бути легким і приємним» [11].

Особливі вимоги у зазначеному контексті висуваються до вчителів початкової школи, які першими розпочали реалізацію ідей нової української школи.

Зазначимо, що одним із бар'єрів на шляху до повноцінної участі дитини в освітньому процесі є недостатній рівень розвитку компетентностей учителів початкової освіти у сфері інклюзії, а саме:

- неповні, несистематизовані уявлення про особливості психофізичного розвитку дітей з особливими потребами;
- недостатнє володіння методами та прийомами педагогічної комунікації з такими дітьми;
- відсутність сформованих умінь і навичок підбору методів та прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- недосконалість інструментарію, що забезпечує ефективність інклюзивного навчання;

- imperfection of the tools that ensure the effectiveness of inclusive education;
- ensuring the child's comfort and adaptation to school.

The analysis of scientific literature on the issue of the features of organizing inclusive education in primary school in the conditions of NUS has shown that this problem is insufficiently studied, namely the issues of ensuring the effective organization of inclusive education in primary school, which requires the establishment of close professional cooperation between such institutions as an inclusive resource center, a psychological service of specialists of a general secondary education institution, and a medical service (if necessary).

We note the importance of such an institution as an inclusive resource center, which is created to implement the right of children with SEN aged 2 to 18 to receive preschool and general secondary education, including in institutions of vocational education. The mission of such an institution is entrusted to the specialists of such a institution: to carry out a comprehensive psychological and pedagogical assessment of the child's development; to provide psychological and pedagogical and correctional and developmental services; to ensure systematic and qualified support for a child with special educational needs.

The next important institution in the education system is the psychological service, which provides systematic and timely research into the psychophysical development of students, their motivational sphere and behavioral characteristics, considering various individual characteristics. The main goal of the psychological service is to promote the social and intellectual development of students, preserve their mental health and provide timely psychological and socio-pedagogical support to participants in the educational process in accordance with the goals and objectives of the education system.

A separate link in the organization of inclusive education is the medical service, which begins to cooperate with the general secondary education institution as needed,

- забезпечення комфорту та адаптації дитини до школи.

Аналіз наукової літератури щодо проблеми особливостей організації інклюзивного навчання у початковій школі в умовах нової української школи засвідчив про її недостатнє вивчення. Йдеться про забезпечення ефективної організації інклюзивного навчання в початковій школі, що потребує налагодження тісної професійної співпраці таких інституцій, як інклюзивно-ресурсний центр, психологічна служба фахівців закладу загальної середньої освіти, за потреби – медичної служби.

Зазначимо про важливість такої інституції, як інклюзивно-ресурсний центр, який створюється з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. На фахівців такого закладу покладається місія: здійснення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини; надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг; забезпечення системного та кваліфікованого супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Наступною важливою інституцією в системі освіти є психологічна служба, яка забезпечує систематичне та вчасне дослідження психофізичного розвитку учнів, їх мотиваційної сфери та особливостей поведінки з урахуванням різноманітних індивідуальних характеристик. Основна мета роботи психологічної служби полягає у сприянні соціальному та інтелектуальному розвитку учнів, збереженні їхнього психічного здоров'я та наданні вчасної психологічної та соціально-педагогічної підтримки учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Окремою ланкою організації інклюзивного навчання є медична служба, яка починає співпрацювати із закладом загальної середньої освіти за потреби, а саме: діти з порушеннями психофізичного розвитку мають відхилення від

namely: children with psychophysical development disorders have deviations from normal physical or mental development, caused by congenital or acquired disorders.

Depending on the type of disorder, the following categories of children are distinguished (Table 1).

нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей (див. Таблиця 1).

Table 1

Types of disorders observed in children with SEN

№	Categories of children by type of disorders	Description and characteristics
1.	Hearing impairment	<p>Profound, persistent bilateral hearing loss (congenital or acquired) that occurs before speech is formed is called deafness.</p> <p>Hearing loss after speech is formed, and therefore persists to some extent, is called late-onset deafness.</p> <p>Partial hearing loss of varying degrees of severity that leads to impaired speech development is called hearing loss.</p>
2.	Vision impairment	<p>A sharply expressed degree of developmental anomaly and disorders of the visual analyzer, in which visual perception of reality becomes impossible or very limited due to the absence of vision or a profound impairment of central visual acuity (from 0 to 0.4), or a narrowing of the visual field (up to 10-15) with higher visual acuity is called blindness.</p> <p>Diseases of the organs of vision – retina, cornea or diseases of the central nervous system (meningitis, brain tumor, meningoencephalitis), complications after general diseases of the body (measles, influenza, scarlet fever), traumatic brain or eye injuries, leading to complete loss of vision, are called acquired blindness (blindness).</p> <p>Eye diseases that cause a persistent decrease in visual acuity (from 0.05 to 0.4 in the eye that sees better, with the use of correction devices), or with a narrowing of the visual field to 20° from the fixation point are called low vision.</p>
3.	Intellectual impairment	<p>A systemic impairment of cognitive activity, which is irreversible; an organic lesion of the cerebral cortex, which has a non-progressive course; a special development of a child, which does not exhaust all its potential capabilities, is called an intellectual development disorder.</p> <p>The slowdown of the intellectual and emotional development of a child, which is an intermediate option between the norm and pathology, is called a mental developmental delay.</p>

4-5.	Speech disorders (psychological and pedagogical classification):	Communication disruption	A disorder of the pronunciation process due to impaired pronunciation and auditory perception of various phonemes, which may appear against the background of rhinolalia, dyslalia, or erased dysarthria, is called phonetic-phonematic speech underdevelopment.
			A disorder of all components of the speech system, often in combination with mental retardation, is called systemic speech underdevelopment.
		Disorder of the use of means of communication	Disturbances in communicative function against the background of adequately formed means of communication, and in some cases, logoneurosis develops along with general speech underdevelopment – stuttering.
			Difficulties in willingness to enter dialogue, answer questions, although there is an understanding of the speech of others, which are called mutism, speech negativism.
6.	Musculoskeletal disorders	Musculoskeletal disorders due to injuries are divided into paraplegia, where the spinal cord is injured below the cervical spine, meaning the lower body and legs are affected, as well as part of the internal, pelvic organs; and tetraplegia, where the spinal cord is damaged at the cervical spine, resulting in complete or partial loss of sensation and mobility of the arms and legs.	
7.	Emotional-volitional disorders	A developmental disorder characterized by impairments in social development, language development, communication skills, and stereotyped, restricted behavior, which is called autism. Increased motor activity, excitability, difficulty concentrating and maintaining attention, impulsive behavior, and problems in relationships with others are called hyperactivity.	

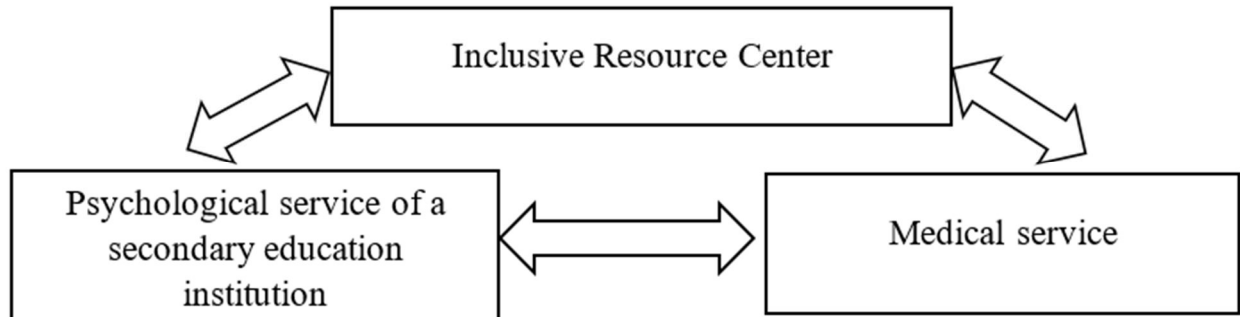
Medical specialists are invited to cooperate with the educational institution from the moment a child with SEN joins the group of learners, in case he/she requires medical supervision due to health condition. This is done to ensure the protection of his/her health and normal physical and mental development. Such a specialist (or team of specialists) first conducts an in-depth medical examination of an individual and then provides corresponding support in a general secondary education institution. The specialist or team of specialists, based on a medical opinion, prescribes their recommendations regarding the regimen and physical activity.

До тісної співпраці із закладом освіти запрошуюються фахівці медичної сфери, з моменту появи дитини з особливими освітніми потребами, яка потребує медичного нагляду через стан свого здоров'я. Це робиться для забезпечення охорони її здоров'я та нормального фізичного та психічного розвитку. Цей фахівець або команда фахівців спочатку у медичному закладі, а потім і в закладі загальної середньої освіти, проводять поглиблений медичний огляд з визначенням профілю диспансерного огляду, а потім організують, якщо у процесі діагностики виникнула така потреба, її медичний супровід. Фахівець або команда фахівців, на основі медичного

A generalized vision of the components of the organization of the inclusive education system is presented in Figure 1.

висновку, прописують свої рекомендації щодо режиму та фізичних навантажень. Узагальнене бачення складових організації системи інклюзивної освіти представлено на рисунку 1.

Fig. 1 Components of the inclusive education system organization

Thus, according to the author's development, an algorithm for organizing inclusive education in an educational institution should be considered next.

Implementation of Clause 6, Article 3 of the Law of Ukraine "On Education" (2017) involves considering the desire of a child with special educational needs to study in a general secondary education institution, which should encourage parents to contact the IRC in advance to receive a comprehensive psychological and pedagogical assessment of their child's development. Parents should understand that building a high-quality educational process taking into account special educational needs requires a certain amount of time and painstaking professional work.

If it is determined that a child with SEN can be educated in a general secondary education institution, parents have the right to contact such an institution with a request to accept the child for study.

We propose implementing a certain algorithm for organizing inclusive education in a GSEI. The first step to opening an inclusive class is a statement from the parents of a child with SEN about their desire to study in a general secondary education institution and an extract from the conclusion of the IRC about a comprehensive psychological and pedagogical assessment of the child and his or her needs.

The conclusion of the IRC about the needs of a child with SEN who should

Подальша логіка викладу матеріалу передбачає представлення алгоритму організації інклюзивного навчання у закладі освіти.

Виконання П. 6 ст. 3 Закону України "Про освіту" (2017 р.) передбачає врахування бажання дитини з особливими освітніми потребами навчатися у закладі загальної середньої освіти, що має спонукати батьків завчасно звернутися до інклюзивно-ресурсного центру для отримання комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку їхньої дитини. Батьки мають розуміти, що побудова якісного освітнього процесу з урахуванням особливих освітніх потреб вимагає певного часу і клопіткої фахової роботи.

За умови констатації можливості навчання дитини з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти батьки мають право звернутись до такого з проханням прийняти дитину на навчання.

Пропонуємо виконання певного алгоритму організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти. Першим кроком до відкриття інклюзивного класу є заява батьків дитини з особливими освітніми потребами про бажання навчатись у закладі загальної середньої освіти та витяг про висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку дитини та її потреб.

Висновок інклюзивно-ресурсного центру про потреби дитини з особливими

study in a GSEI is transferred to the head of the educational institution.

Next, the head of the GSEI submits an inquiry to the education management body regarding the approval of the organization of inclusive education in their institution, and the education management body issues a letter of approval and/or corresponding order. Having received a letter of approval regarding the organization of inclusive education, the head of the GSEI initiates the process of its implementation. If necessary, he/she can include changes to the staffing list, which may include additional positions for teacher assistants, special education teachers, or other specialists who will be needed to ensure a high-quality educational process for children with SEN, based on the educational needs of the child. The head of the educational institution must determine which class will be inclusive; therefore, the main attention is paid to the conclusion of the IRC, especially to the point of needs. Depending on the needs of a child with SEN, the room for a class is selected. For example, if a child has problems with the musculoskeletal system, there should be a spacious room where the child can move freely. Availability of a restroom, dining room, sports hall, as well as the ability to get to the bomb shelter unhindered in the event of an air raid should also be considered accordingly.

The head of the institution should also take care of psychological-pedagogical and correctional-developmental classes, which will be systematically provided in accordance with the individual development program, based on an agreement on conducting corresponding classes.

The head of the GSEI must select a qualified teacher who will have the appropriate competencies. The educator of the inclusive class, as well as the assistant, must be familiar with the conclusion of the IRC in order to clearly understand the features, and most importantly, the needs of a child with SEN. It is also necessary to get acquainted with the parents, because the quality of education of such a child depends on close contact, mutual

освітніми потребами, яка має навчатись у закладі загальної середньої освіти передається керівнику закладу освіти.

Далі керівник закладу загальної середньої освіти дає подання до органу управління освітою щодо погодження організації інклюзивного навчання в його закладі, а орган управління освітою дає лист-погодження або наказ про це. Отримавши лист-погодження щодо організації інклюзивного навчання керівник закладу загальної середньої освіти чітко продумує його організацію. За необхідності в штатний розпис закладу керівник може вносити зміни, у яких можуть бути додаткові ставки асистентів вчителів, вчителів-дефектологів, чи інших спеціалістів, які будуть потрібні для забезпечення якісного освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, виходячи з освітніх потреб дитини. Керівник навчального закладу має визначити, який клас буде інклюзивним, тому головна увага при виборі класу звертається на висновок інклюзивно-ресурсного центру, особливо на пункт – потреби. Залежно від потреб дитини з особливими освітніми потребами, обирається клас як приміщення. Наприклад, якщо у дитини проблеми з опорно-руховим апаратом, має бути просторе приміщення, де дитина зможе легко пересуватися. Також має бути відповідно підготовлена вбиральня, їдальня, спортивний зал і можливість безперешкодно потрапляти у бомбосховище у разі повітряної тривоги.

Також керівнику закладу треба потурбуватись про психолого-педагогічні і корекційно-розвивальні заняття, які будуть систематично надаватись відповідно до індивідуальної програми розвитку, на підставі договору про проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних занять.

Керівник навчального закладу має підібрати кваліфікованого вчителя, який володітиме відповідними компетентностями. Вчитель інклюзивного класу, як і асистент обов'язково повинні ознайомитись з висновком інклюзивно-ресурсного центру, для того, щоб чітко розуміти особливості, а головне потреби дитини з особливими освітніми потребами.

assistance and support between all participants in the educational process.

This is a complex and responsible stage of preparation, therefore the head of the secondary education institution initiates a meeting of the pedagogical council, where the child's needs will be discussed, and a number of measures will be selected to ensure a high-quality educational process taking into account the specifics of individual needs. Together with colleagues-specialists, all stages of preparation of a general secondary education institution and a class are discussed. Afterwards, specialists who will provide inclusive education are discussed and selected, considering the individual and educational needs of the child. Also, when planning the organization of an inclusive educational environment, especially in primary grades, specialists should be guided not only by knowledge about special educational needs, but also by the theory of child development, which is described in the works of many scientists: Ziegler D., Larry Hyell, which will allow considering the features of the development of children of primary school age.

To ensure a high-quality educational process in the context of inclusive education, the head of a GSEI initiates the creation of a team of psychological and pedagogical support, which is a comprehensive system of measures for the organization of the educational process and the development of the child. This team, together with the comprehensive assessment of the needs of a child with SEN of the inclusive resource center, develops a child individual development program (CIDP), which is a written document, generally a contract between the teaching staff and the child's parents or guardians. It establishes the requirements for the organization of the child's education, in particular, determines the nature of educational services and forms of support [2]. This document is agreed with the IRC and the child's parents.

High-quality inclusive education requires consistency, gradualness and balance, scientific validity from the participants in the educational process. Also, close cooperation between parents,

Також слід познайомитись і з батьками, бо якість навчання такої дитини залежить від тісного контакту, взаємодопомоги та підтримки між усіма учасниками освітнього процесу.

Це складний і відповідальний етап підготовки, тому керівник закладу загальної середньої освіти ініціює зібрання педагогічного консилиуму, де будуть обговорені потреби дитини та підбрано низку заходів для забезпечення якісного освітнього процесу з урахуванням специфіки індивідуальних потреб. Разом з колегами-фахівцями обговорюються всі етапи підготовки закладу загальної середньої освіти, класу та обговорено і обрано фахівців, які будуть забезпечувати інклюзивне навчання, з урахуванням індивідуальних та освітніх потреб дитини. Також під час планування організації інклюзивного освітнього середовища, особливо у початкових класах, фахівці повинні керуватись не лише знаннями про особливі освітні потреби, а й теорією розвитку дитини, яка описана в працях багатьох науковців: Зіглера Д., Ларрі Хьелл, що дозволить врахувати більшість особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Для забезпечення якісного освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання, керівник закладу загальної середньої освіти ініціює створення команди психолого-педагогічного супроводу, який являє собою комплексну систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини. Ця команда, разом з урахуванням комплексної оцінки потреб дитини з особливими освітніми потребами інклюзивно-ресурсного центру, розробляють індивідуальну програму розвитку дитини. Індивідуальна програма розвитку – це письмовий документ, який загалом є контрактом між педагогічним колективом і батьками чи опікунами дитини. Він закріплює вимоги до організації навчання дитини, зокрема визначає характер освітніх послуг і форм підтримки [2]. Цей документ узгоджується з інклюзивно-ресурсним центром та батьками дитини.

Якісне інклюзивне навчання потребує від учасників освітнього процесу злагодженості, поступовості та

the inclusive resource center, as an institution with highly qualified personnel who have thorough professional knowledge and professional competencies, the head of the educational institution, the social support team, etc. should be clearly established. The next step for the head of the GSEI is to issue an order to create a class or classes with inclusive education and approve the regulations on the psychological and pedagogical support team in the educational institution, on the composition of this team, considering the educational needs of a child with special educational needs. This team includes permanent members, namely the head of the GSEI (or the deputy head for educational work), a primary school teacher (class teacher), a subject teacher, a teacher's assistant, a practical psychologist, a social pedagogue, a special education teacher (taking into account the educational needs of a child with special needs), a rehabilitation teacher, and parents or legal representatives of a child with SEN and other involved specialists, including a medical worker of the educational institution, a doctor, a child's assistant, specialists from the social protection system, children's services, and others, if necessary. The general leadership of the psychological and pedagogical support team is entrusted to the head of the secondary education institution or their deputy for educational work, who is responsible for fulfilling the tasks assigned to the psychological and pedagogical support team and distributing functions between them. The success of this service depends on the coordination of the actions of all its members.

The basis of the psychological and pedagogical support team should be an integrated approach that combines experts from different fields: from general and special education to social pedagogy and psychology. This approach allows us to create a holistic system of support for the development, upbringing, education and socialization of children with special educational needs, but to achieve

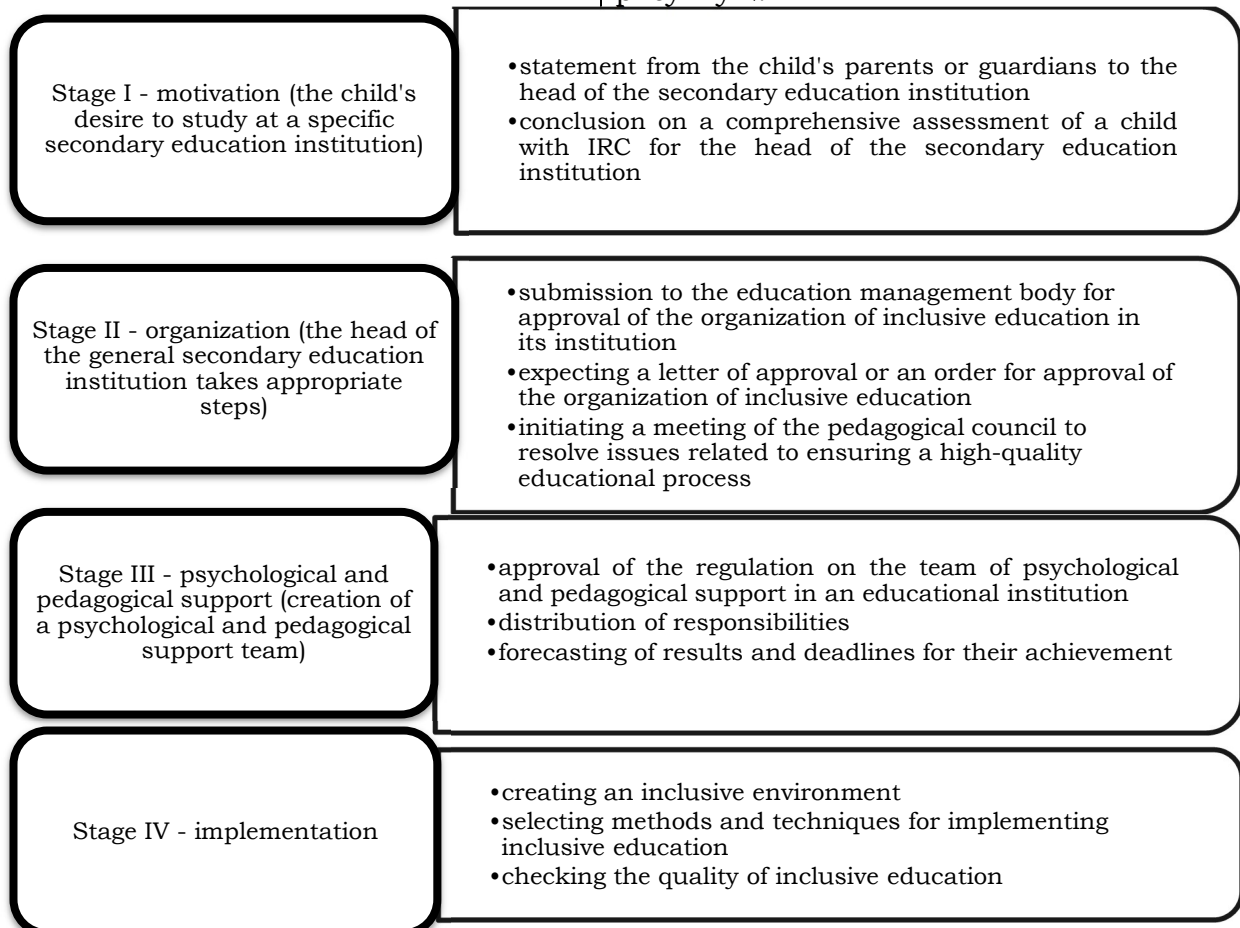
виваженості, наукової обґрунтованості. Також має чітко вибудуватись тісна співпраця батьків, як осіб найбільш зацікавлених і вмотивованих, інклюзивно-ресурсного центру, як установи з висококваліфікованими кадрами, які мають ґрунтовні фахові знання і володіють професійними компетентностями, керівника закладу освіти, команди соціального супроводу тощо.

Наступним кроком керівника закладу загальної середньої освіти є видання наказу про створення класу або класів з інклюзивним навчанням та затвердження положення про команду психолого-педагогічного супроводу в закладі освіти, про склад цієї команди із врахуванням освітніх потреб дитини з особливими освітніми потребами. У складі цієї команди є постійні учасники, а саме керівник закладу загальної середньої освіти або заступник керівника закладу загальної середньої освіти з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), учитель-предметник, асистент учителя, практичний психолог, соціальний педагог, учитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з особливими потребами), учитель-реабілітолог і батьки або законні представники дитини з особливими освітніми потребами та інші залучені фахівці, до яких належать медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей та інші, якщо у тому є потреба. Загальне ж керівництво команди психолого-педагогічного супроводу покладається на керівника закладу загальної середньої освіти або на його заступника з навчально-виховної роботи, який несе відповідальність за виконання покладених на команду психолого-педагогічного супроводу завдань і розподіл функцій між її членами. Успіх діяльності цієї служби залежить від скоординованості дій усіх її членів.

В основі діяльності команди психолого-педагогічного супроводу повинен бути інтегрований підхід, що поєднує експертів різних сфер – від загальної та спеціальної освіти до соціальної педагогіки та психології. Цей підхід дозволяє створити

maximum success in the socialization and education of children with both normotypical and special educational needs, more is needed than just coordination. It is important that all members of the psychological and pedagogical support team have positive relationships and the ability to cooperate effectively. This requires active interaction, open communication and mutual respect. It is important to learn not only to hear, but also to listen; to understand and support each other; only then will the collective potential be used efficiently to create optimal conditions for the development of each child. The main stages of organizing inclusive education are shown in Figure 2.

цілісну систему підтримки розвитку, виховання, навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, але для досягнення максимального успіху у соціалізації та навчанні дітей як нормотипових, так і з особливими освітніми потребами необхідно більше, ніж просто координація. Важливо, щоб всі учасники команди психолого-педагогічного супроводу мали позитивні стосунки та здатність до ефективної співпраці. Це вимагає активної взаємодії, відкритого спілкування та взаємоповаги. Важливо навчитися не лише чути, а й слухати; розуміти та підтримувати одне одного. Тільки тоді буде якісно використаний колективний потенціал для створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини. Основні етапи організації інклюзивного навчання відображені на рисунку 2.

Fig. 2. Main stages of organizing inclusive education

Teaching children with SEN in primary grades in the conditions of the NUS has become more open and interesting and will bring positive learning results in the

Навчання дітей з особливими освітніми потребами початкових класів в умовах нової української школи стала більш відкритою та цікавою і у

future, but provided that the age and individual characteristics of each child are considered.

An important stage in the reform of the modern education system is the creation of inclusive classes, which have a positive impact on all participants of the educational process. The success of the educational process depends on the correct organization of inclusive education in primary school, because it is at this stage that normotypical children and individuals with SEN, adapt to new conditions of learning and life, jointly overcoming difficulties, learn to communicate, choose conflict-free models of behavior, understand and accept each other.

Conclusions and research perspectives. The organization of inclusive education in a secondary education institution is a complex and multifaceted process that requires a comprehensive approach and close coordination between all participants. The key stages of this process are the submission of an application by the child's parents and the conclusion of the IRC, obtaining approval from the education management body, as well as the proper organization of the educational environment in accordance with the individual needs of the child.

An important aspect is ensuring the accessibility of educational premises and adapting the infrastructure of the educational institution considering the specific needs of the child, such as problems with the musculoskeletal system, vision, hearing, etc. An important step is also making appropriate changes to the staffing of the educational institution, which includes the involvement of qualified specialists, such as assistants, defectologists and other specialists, which will provide comprehensive support for students with special educational needs.

The formation of a team of psychological and pedagogical support is critically important for the effective implementation of inclusive education. This team should include representatives of various specialties, which allows for an integrated approach to supporting the child. The integration of the efforts of

майбутньому принесе позитивні результати навчання, але за умов врахування вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини.

Важливим етапом реформування сучасної освітньої системи є створення інклюзивних класів, які мають позитивний вплив на всіх учасників освітнього процесу. Успішність освітнього процесу залежить від правильної організації інклюзивного навчання в початковій школі, бо саме на цьому етапі нормотипові та діти з особливими освітніми потребами, адаптуючись до нових умов навчання та життя, спільно долаючи труднощі, вчаться комунікувати, обирати безконфліктні моделі поведінки, розуміти та приймати один одного.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Організація інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти є складним і багатограним процесом, що вимагає комплексного підходу та тісної координації між усіма учасниками освітнього процесу. Ключовими етапами цього процесу є подання заяви батьками дитини та висновку інклюзивно-ресурсного центру, отримання погодження від органу управління освітою, а також належна організація освітнього середовища відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Важливим аспектом є забезпечення доступності навчальних приміщень та адаптація інфраструктури закладу освіти з урахуванням специфічних потреб дитини, таких як проблеми з опорно-руховим апаратом, зором, слухом тощо. Важливим кроком є й внесення відповідних змін у штатний розпис закладу освіти, що включає залучення кваліфікованих фахівців, таких як асистенти, дефектологи та інші спеціалісти, що забезпечить комплексну підтримку учнів з особливими освітніми потребами.

Формування команди психолого-педагогічного супроводу є критично важливим для ефективної реалізації інклюзивного навчання. Ця команда повинна включати представників різних спеціальностей, що дозволяє забезпечити

teachers, psychologists, social workers and parents creates a holistic support system that contributes to the successful development, upbringing and socialization of the child.

It is urgent to ensure coordinated and effective interaction between all participants in the educational process, which includes positive relationships, open dialogue and mutual respect. Only under such conditions can high results be achieved in ensuring a high-quality educational process for children with special educational needs, which meets the requirements of modern inclusive education.

The problem of training and retraining of primary school teachers in a specific direction, outlining effective content, forms, methods, techniques, and means of organizing inclusive education in the conditions of the new Ukrainian school, requires further scientific research.

інтегрований підхід до підтримки дитини. Інтеграція зусиль педагогів, психологів, соціальних працівників та батьків створює цілісну систему підтримки, яка сприяє успішному розвитку, вихованню та соціалізації дитини.

Актуальним є забезпечення злагодженої та ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, що включає позитивні стосунки, відкритий діалог та взаємоповагу. Лише за таких умов можна досягти високих результатів у забезпеченні якісного освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, що відповідає вимогам сучасної інклюзивної освіти.

Подальших наукових розвідок потребує проблема підготовки та перепідготовки учителів початкової школи у визначеному напрямі, окреслення ефективного змісту, форм, методів, прийомів, засобів організації інклюзивного навчання в умовах нової української школи.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vasylenko, N.V. (2014). Suchasni pidkhody kontseptsiyi inklyuzyvnoyi osvity v Ukrayini: normatyvno-pravove zabezpechennya [Modern approaches to the concept of inclusive education in Ukraine: regulatory and legal support]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatyuka. Seriya. Pedahohika – Scientific notes of the V. Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series. Pedagogy*. Ternopil': TNPU im. V. Hnatyuka, № 4, 3-9 [in Ukrainian].
2. *Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 lyutoho 2018 № 87* [State Standard of Primary Education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018 No. 87]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian].
3. *Dity z osoblyvymy osvithnymy potrebamy* [Children with special educational needs]. Retrieved from: <https://solotvino.irc.org.ua/diti-z-osoblivimi-potrebami-11-45-58-29-03-2021/> [in Ukrainian].
4. *Dovidkovo-informatsiyna platforma dlya pravovykh konsul'tatsiy* [Reference and information platform for legal consultations]. Retrieved from: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrayiny "Pro osvitu" vid 05.09.2017 № 2145-VIII* [Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-1.htm [in Ukrainian].
6. *Inklyuziya* [Inclusion]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki> [in Ukrainian].
7. *Karta inklyuzyvno-resursnykh tseentriv* [Map of inclusive resource centers]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/dlya-batkiv/karta-irc-ta-zakladiv> [in Ukrainian].
8. Kozina, Zh., & Popova, N. (2013). Faktorna struktura zahal'noyi fizychnoyi pidhotovlenosti divchatok 11-15 rokiv [Factor structure of general physical fitness of girls

aged 11-15]. *Physical education: theory and methodology*. Kharkiv: Kharkivs'kyy natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni H.S. Skovorody, 48-51 [in Ukrainian].

9. Kolupayeva, A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realiyi ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]: monohrafiya*. Kyiv: "Summit – Book", 721 [in Ukrainian].

10. Kolupayeva, A.A., & Savchuk, L.O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya [Children with special educational needs and the organization of their education]*. Vydannya dopovnene ta pereroblene: nauk.-metod. posib. Kyiv: Vydavnycha hrupa "ATOPOPOL", 274 [in Ukrainian].

11. Komens'kyy, Yan Amos. (1940). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]: u tr'okh tomakh. T. 1. Velyka dydaktyka [Great didactics] / Yan Amos Komens'kyy; pid red. z biohraf. narysom i prymitkami prof. Krasnovs'koho, A.A.* Kyiv: Rad. shkola, 248 [in Ukrainian].

12. *Nova ukrayins'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya [New Ukrainian School: a teacher's guide] / pid zah. red. Bibik, N.M.* (2017). Kyiv: TOV "Vydavnychyy dim "Pleyady", 206 [in Ukrainian].

13. Ren', L.V. (2020). Vykorystannya metodu kazkoterapiyi u protsesi adaptatsiyi ditey z osoblyvymy potrebamy do umov navchal'noho zakladu [Using the fairy tale therapy method in the process of adapting children with special needs to the conditions of an educational institution]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Chernihivs'kyy kolehium" imeni T.H. Shevchenka – Journal of the T.H. Shevchenko national university "Chernihiv collegium"*. Chernihiv, 138-142 [in Ukrainian].

14. Suchasni tendentsiyi shchodo orhanizatsiyi fizychnoho vykhovannya u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Modern trends in the organization of physical education in higher educational institutions] / T. Krutsevych, N. Panhelova. (2016). *Sportyvnyy visnyk Prydniprov'ya – Sports journal of the Dnieper region*, № 3, 109-114. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2016_3_23 [in Ukrainian].

15. Shul'ha, I. (2023). Osvita ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: dosvid Daniyi [Education of children with special educational needs: the experience of Denmark]. *Materialy III Vseukrayins'koyi mizhdystyplinarnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu "Inklyuzyvna osvita: ideya, stratehiya, rezul'tat" – Materials of the III All-Ukrainian interdisciplinary scientific and practical conference with international participation "Inclusive education: idea, strategy, result"*, (23-24 kvitnya 2023 r.). Ternopil', 320-324 [in Ukrainian].

Received: October 16, 2024
Accepted: November 05, 2024